

Hvad ser du?

På Jesu tid var israeliterne et *velopdraget* folk – vi ville nok sige: et *kultiveret* folk. Alle var fra barndommen fortrolige med hele Det gamle Testamente i dets vidunderlige rigdom. Alle vidste, at Gud er, og alle var opdraget til at frygte og elske Ham. Hans bud var livets grundlov. Der har næppe været et mere velopdraget folk end Israel. Der har heller næppe været et mere kultiveret folk. End ikke grækerne kunne stå mål med dem.

Intet andet folk havde så rige kilder at øse af. Det gamle Testamente rager i enhver henseende højt op over al anden litteratur. Som *historiebog* overgår den al anden historisk litteratur. Hvad *episk* fortællekunst angår, kommer ingen anden bog op på højde med den. Hvad *poetisk* rigdom og skønhed angår, er *Salmernes bog* uforlignelig – og hvilken bog i verdenslitteraturen overskygger *Jobs* bog – er der nogen forfatter, der tør sidestille sig med *Esajas*, *Jeremias* eller blot en af de såkaldte *små profeter* – og hvad med *Ordsprogene* og *Prædikerens* – ønsker nogen et værk om kærligheden, han gå til *Højsangen*.

Ikke underligt, at Israels folk var både velopdraget og højt kultiveret!

*

Velopdragen – ordet taler om at være *draget op* til at være, hvad et menneske, mand eller kvinde, bør være. *Kultiveret* – ordet taler om at kun det, som er værdt at dyrke, er blevet dyrket.

Elisabet, Maria, Marta og *Maria* giver os et indtryk af det høje stade, gifte såvel som ugifte kvinder på Jesu tid befandt sig på. Vi kender ikke deres udseende, men det har været præget af renhed. Deres klædedragt kender vi bedre. Blufærdighed, ærbarhed og kvindelig værdighed prægede den.

Zakarias, Josef, apostlene lader os forstå, hvorledes mændene var.

*

Vi ved, at børnene – selv Jesus – blev opdraget til at adlyde deres forældre. Vi ved også, at Ordsprogene taler om at tugte sit barn i tide og at tage imod tugt. Tugt i den rette Ånd havde sin plads iblandt de andre opdragelsesmidler, der må anvendes, om barnet skal blive vel opdraget – vel skikket til at gøre fyldest i livet.

*

Opdragelsen skete på grundlag af de ti bud. Børnene lærte, at der er noget, der hedder: »Du skal!« og noget, der hedder: »Du må ikke!« Uden disse befalinger bliver intet menneske vel opdraget. De vækker samvittigheden. De indprenter den, hvad der er godt, og hvad der er ondt. De holder skamfølelsen i live og er således et værn imod skamløsheden med dens fordærv af hele livet. Enhver, der er opdraget således, ved, når han/hun synder, og kan aldrig godkende det.

Denne opdragelse skaber pligtfølelse og ansvarsfølelse i de vel opdragne. Letsindighed og løssluppenhed har ikke mange chancer. Guds frygten er altid til stede. Helligdagen indskærper den yderligere og skænker samling og koncentration om de usynlige, men afgørende ting.

*

Den danske kultur har sine rødder i den israelske. Vi øser af de samme kilder – ja, af endnu rigere, thi vi har også *Det nye Testamente*.

Jeg skrev fejl – jeg skrev, at vi øser af disse rige kilder – men det er ulykkeligvis ikke sandt – vi øste – men er hørt op dermed til neddragelse af vort folk i stedet for opdragelse.

Indtil 1937 var grundlaget for det danske folks opdragelse *Luthers lille Katekismus* og formålet med børnenes skolegang at »danne dem til gode og retskafne borgere i overensstemmelse med den evangelisk-lutherske lære« – al dette under kirkens tilsyn.

Sådan var det endnu stort set i min ungdom. Min Fader, der ikke var nogen bekendende kristen, kunne Luthers katekismus næsten udenad og viste sin »Bibelkundskab« ved at remse alle de små profeter op i korrekt rækkefølge, noget, jeg endnu ikke har lært. At han kunne de ti bud, var en selvfølge.

*

Det, man i dag med nedladen foragt kalder for *præstegårdskulturen*, skal man ikke kimse ad. Der udgik fra mangfoldige præstegårde i århundreder en uvurderlig hjælp til Danmarks unge – en oplysning – en opdragelse – en kulturel højnelse – en hjælp til degnene, der ofte var lærere i sognets skole – kort sagt: en hjælp til at

øse af de livgivende kilder, først og fremmest i Bibelen og Salmebogen, dernæst i vort lands historie og hos vore digtere.

*

Konfirmationen var et centralt punkt i sammensmeltningen af undervisning, opdragelse og evangelisk-luthersk lære. Den var et klart udtryk for, at skoleundervisningen foregik på bibelsk grund, og at kirken tilså, at dette skete, og forhørte, om eleverne selv bekendte deres tro. For mit eget vedkommende kan jeg kun tale godt om pastor *Axel Malmstrøm*, der konfirmerede mig efter i et halvt år at have undervist os med udpræget ansvarsfølelse og myndighed.

*

Grundtvig ville en højnelse af de lavere stænder, især bondestanden, og han anså en højnelse for umulig, hvis ikke den just skete gennem en undervisning, hvor kundskabsmeddelelse og bibelsk forkyndelse gik hånd i hånd. Hans kæmpeindsats herfor højnede virkelig bondestanden, og hans skoletanker har endnu ikke udspillet deres rolle.

*

Der var altid kræfter, der modarbejdede sammensmeltningen af undervisning og luthersk-evangelisk lære, men de fik først rigtig indflydelse med *Georg Brandes*. Han kunne naturligvis påvise, at der fandtes meget hykleri, og at mange lukkede øjnene for svaghederne i kirke, skole og samfund – især fremhævede han underkuelsen af mange kvinder i deres ægteskab.

Han mente, at undervisningen måtte frigøres fra kirkens indflydelse, og at vi var sakket agterud af frihedsbevægelserne i de store europæiske lande, først og fremmest *Frankrig*. Det danske folk blev efter hans opfattelse hverken højnet eller kultiveret, så længe de, efter hans mening, bigotte, forældede tanker om Gud og mennesket beherskede opdragelse og undervisning.

Denne højt begavede mands tanker viste sig at have en langsomt virkende, men sikker gennemslagskraft. I dag prises han højlydt af den venstre-radikale såkaldte kulturelite. Jeg husker ham tydeligt, thi vi boede næsten side om side, vi i nr. 33, han i nr. 29 på Strandboulevarden. Hver dag

så jeg den gamle herre promenere på boulevarden, og vi børn hviskede indbyrdes om hans enorme lærdom. Han døde i 1927, da jeg var elleve år. Det siges, at han på dødslejet citerede *Grundtvigs* skønne vers: »Kom i min sidste nattevagt i en af mine kæres dragt og sæt dig ved min side, og tal med mig som ven med ven om, hvor vi snart skal ses igen og glemme al vor kvide!« Vidunderligt, om også han i sin sidste stund indså, at han var fortabt, og påkaldte Herren Jesus med bøn om sine synders forladelse!

*

Georg Brandes' angreb på det grundlæggende i dansk kultur, dens udspring i og bundethed til Bibelen, skete samtidig med, at kirken svækkede sig selv, da det teologiske fakultet ved Københavns universitet, hvor alle præster blev uddannet, åbnede for de kristendomsopløsende kræfter, som især kendte tyske teologer (*Strauss, Feuerbach* og flere andre) havde bragt frem.

Hverken folkekirken eller borgerskabet, som jo især frekventerede kirken, havde nogen betydelig modstandskraft imod de opløsende kræfter. De forskellige skolereformer gennem de sidste halvtreds år har ikke blot løsrevet folkeskolen fra kirken, men også fra kristendommen. Ganske vist sker der endnu en undervisning i kristendomskundskab, men dels er undervisningen ikke obligatorisk, dels er den heller ikke forkyndende, men giver objektive kundskaber om, hvad kristendommen er, og hvad andre religioner er.

*

Den danske kultur har løsrevet sig fra sin grundvold og øser ikke mere af livskilderne i Det gamle og Det nye Testamente. Konsekvenserne er sørgelige.

Ungdommen opdrages ikke mere under »det skal du« og »det må du ikke!« Den lærer ikke, at Gud er. Den lærer derfor heller ikke at frygte Ham.

Da statsmagten påtvang den danske befolknings unge en integreret sexualundervisning, viste det sig, hvor skæbnesvangert det var, at skolen var løst fra evangeliet, fra Guds bud. Med denne undervisning leder man de unge bort fra den bibelske kærlighed, der – hvad forholdet imellem de to køn angår – er bundet til ægteskabet alene og dette som bindende, »indtil døden skiller jer ad«.

Nu ved de fleste unge ikke, hvad kærlighed er, og kommer aldrig til at opleve den. De unge mænd har allerede haft den ene »veninde« efter den anden og syndet imod Gud. De ved kun, hvad egenkærlighed og kødets lyst er, og det kalder de for

kærlighed – og støttes heri af »kulturreliten« og lærerne fra 68-oprøret.

De stakkels unge er derfor hverken velopdragne eller kultiverede – de er blevet inhumane vrangbilleder af, hvad en dansker burde være.

En kendt skuespillerinde ved Det kongelige Theater har sagt, at det er vanskeligt at opføre de klassiske skuespil, hvori bejleren siger til sin udkårne: »Jeg elsker dig!« for ungdommen vil briste i latter herover.

Pornografi er nu accepteret som det normale – utænkeligt, da den danske kultur endnu øste af sine kilder.

Homoseksuelle parforhold er legaliseret – ligeledes utænkeligt, da kulturen havde rene kilder at øse af.

Men kirken er, som sagt, fulgt godt med i udviklingen og er i virkeligheden hørt op med både at være evangelisk-luthersk og at være kirke.

Vi er som folk brudt åndeligt og moralsk sammen og har nu hverken en almen velopdragenhed eller nogen kultur – men vi har et kulturministerium!

*

Værst er det formentlig, at »ædle kvinder, skønne møer«, som vi synger om i vor nationalsang, er ved at være en undtagelse i vort folk. Når kvinderne mister deres kvindelighed, er der sandelig fare på færde.

Når kvinder ikke mere er velopdragne og kultiverede – når de mister deres ære allerede i ungdommen og anser det for noget ganske naturligt – når de som visse kvindelige folketingsmedlemmer fører et skrækeligt, tarveligt sprog med bandeord – når de mere og mere fremtræder i mandsdragt, mandsudseende og hverken skammer sig eller blues derved, da har folket ingen fremtid.

Hvordan skal de børn blive, som de eventuelt beslutter sig til at få – hvordan er de hjem, hvis faste punkt de skulle være?

*

Lykkeligvis er der endnu mange undtagelser. Vi har endnu mange ædle kvinder – og vi har også skønne møer, der har bevaret deres renhed. De holder skansen imod den ovenhåndtagende tarveliggørelse af kvinden. De øser af vor gamle danske kulturs rene kilder i Guds ord, i Salmebogen og hos de danske digtere og forfattere, der skildrer den sande kvinde, så hjertet banker. Vi har også mange solide hjem, hvor Guds frygten hersker og børnene får en god opdragelse. Men alt sådant får ingen støtte af dagspressen eller af massemedi-

erne. Den borgerlige presse er holdningsløs og fjernsynet hæmningsløst.

*

Var der ikke Ånds-kraft nok i den gode danske kultur til at afvise de opløsende og nedbrydende kræfter? Kan man opbygge et folk på bibelsk grund – på Guds ti bud – med Luthers lille katekismus som lærebog – og så alligevel bukke under for de kristendomsforagtede strømninger?

Ja, det kan man – det har vi erfaret – det må vi se i øjnene! Det giver sandelig grund til selvransagelse i kirke, skole og hele samfundet. Hvad er det, der fattedes?

Svaret er: *nyskabelse* ved den hellige Ånd – *ny fødsel* – *nyt liv* med den personlige tros kraft!

Det er dette, *Søren Kierkegaard* så, længe før det åndelige og moralske sammenbrud kunne ses – han så det, som kaptajnen ser en ganske lille mørk sky over horisonten og ved, at nu kommer uvejret over os. På hans tid var folket endnu opdraget af Guds ti bud og kultiveret, fordi man dyrkede det ædle og holdt ukrudtet nede.

Han angreb med voldsom lidenskab statskirken, fordi den i stedet for at vække borgerskabet, så det kom i syndenød, beroligede det og dermed hindrede det i at nå frem til troens »spring« – hans ejendommelige benævnelse for den nye fødsel. Kirken gav, som *N. P. Wetterlund* siger, en skinfrøelse til folkefordærv.

Denne kritik har statskirken altid som helhed afvist – og dermed pådraget sig en stor del af skylden for det moralske sammenbrud, vi nu er vidner til.

Folkekirkens mangel på skylderken-delse har fået forfærdelige konsekvenser for den selv. Er det for stærkt at sige, at den nu er revet med ned i den moralske opløsning og tjener afkristningen mere end sandheden? De genfødte præster, der endnu tjener i den, har en svær tid, formentlig både med deres samvittighed og med deres tjeneste.

Det har vist sig, at den velopdragenhed og kultur, som den gode gamle danske opdragelse førte til, fordi dens grundvold var den israelske og den kristelige, bukkede under, da ondskabens åndemagter rettede et generalangreb på vort folk.

*

Men *frikirkerne* har ikke noget at rose sig af på folkekirkens bekostning. Også i dem har tidsånden vundet store sejre. Kvindebevægelsens krav om kvindens »ligestilling« har sejret over Bibelens ord om kvindens sande stilling og ægte frihed. Skilsmisse og nyt ægteskab er mange

steder accepteret. Og hvad velopdragenhed og kultur angår, vidner rockgrupper og ungdommens optræden alt for ofte om, at det står såre svagt til. Uopdragenhedens larm i stedet for velopdragenhedens stilhed. Det hellige er ved at forsvinde.

*

Jeg har hidtil talt om *velopdragenhed* og *kultur* – talt om det som en bedrøvet mand, der ikke kan kende det danske folk igen. Det har vist sig, at velopdragenheden og kulturen i løbet af kort tid blev fejlet af bordet af tidsånden.

Jeg har indtil nu ikke nævnt *efterfølgelsen*, men det gør jeg nu, thi kun den indeholder Ånds-kraft til ikke blot at stå tidsånden imod, men til at besejre den.

»Følg mig!« sagde Jesus. Han sagde også: »Søg først Guds rige og hans retfærdighed, så skal alt det andet gives jer i tilgift!«

Alle disse og lignende ord lærte det danske folk *om*, fordi de blev oplært på bibelsk grund. Teologerne lærte *om* dem på det teologiske fakultet, og frikirkernes folk lærte *om* dem på deres bibelskoler.

Men at lære *om* dem, er ikke ensbetydende med at *lære dem!* At lære dem betyder at handle efter dem. Dertil kræves mere end velopdragenhed og kultur på bibelsk grund – dertil kræves både en ny fødsel og en vandring i Ånden dag for dag, altså et liv i Kristus og for Ham.

Der kræves en uophørlig fornyelse dag efter dag – og det er ikke noget, man kan lære på en skole, en Bibelskole, et fakultet eller menighedsfakultet, selvom man der lærer om det. Det læres kun i *livets skole* med vor Herre selv som lærer, opdrager og optugter og dermed som Herre.

Man burde lære det i kirken og frikirkerne, men da de selv som helhed ikke har lært det, hvordan skulle de så kunne lære andre det?

*

Er der ikke hjælp at hente i kulturlivet, især *digtekunsten*.

Der er en vis hjælp at hente i den kunst, der var forankret i Bibelens syn og lære. Da kunstnerne vidste, at skaberværket er Guds, var de næsten tvunget til at foretrække det ædle for det uædle. Vor såkaldte *guldaldertid* er et vidunderligt udtryk herfor. Vi kender *Ingemanns* morgen- og aftensange og hans historiske romaner – vi kender *H. C. Andersens* æventyr, *Grundtvigs* folkelige og åndelige vers, *Blichers* noveller, *Kierkegaards* opbyggelige taler, m.v. – der findes intet tarveligt – kun det ædle – en lise for sindet, en sund latter, et skønhedsindtryk, en kunst-

nerisk meddelelse om noget væsentligt.

Går vi til *realismens* første store digtere og forfattere – lad os som en eksponent for dem og som den største af dem tage *Henrik Ibsen* – da viser det sig, at de endnu er så meget under »galilærens« indflydelse, at de ikke lukker op for tarveligheden, skønt de beskriver virkeligheden. Læser man ham med fordomsfrihed, er han for en kristen nærmest opbyggelig.

For Ibsen var livet ikke en leg og digterkaldet ikke selvudfoldelse. »At leve er kamp med trolde i hjertets og hjernens hvælv – at digte det er at holde dommedag over sig selv,« skrev han og røbede dermed noget om den digterkunst, der er under en højere instans og som derfor kan sige noget væsentligt.

I dag øser vore forfattere ikke mere af vor kulturs udtømmelige kilder – de nøjes med verdens sprukne brønde og har derfor udpræget sans for det tarvelige. De har intet væsentligt at sige – de har ikke spejlet sig i Ordets spejl og ser derfor ikke, hvor ringe og ubetydelige de er som kunstnere – de viger ikke tilbage for også at tarveliggøre digterkunstens medium: sproget.

Der findes lykkeligvis undtagelser, men dem foragter »kultureliten«.

Den danske litteratur er såre rig og havde betydning for folkets velopdragenhed og kultur. *Den danske Salmebog* er en rigdom af sandhed, ædelhed, tankens dybde og udtrykkets frigørende kraft. Jo, vi kan få hjælp i litteraturen, så længe den forblev ved kulturens eget kildevæld.

Men nu da kulturen har løsrevet sig derfra, er det næppe forkert at sige, at den har forandret sig til ukultur til ubodelig skade for vort folk, en hindring for dets velopdragenhed og kultiverethed. Det danske folk er i dag ukendeligt som arvtagere af danskheden – en tragedie med katastrofale fremtidsudsigter – med undergangen som folk og nation som en følge, de allerfleste ganske vist ikke frygter, men som ikke er mindre sandsynlig af den grund.

*

Ved indgangen til et nyt årtusinde står vi som folk og nation i en sølle og ynkelig tilstand – uden holdning – uden værdighed – som danskere uden danskhed. Vi er blevet et folk uden idealer – uden sans for højhed og hæder – uden ærbødighed og respekt for det ædle – intet er absolut, derfor kan vi hverken sige JA, JA eller NEJ, NEJ.

Samtidig med at vi svækker og opløser os selv, træder *verdenssamfundet* frem med stærkere og stærkere krav om at bestemme og herske. Vi møder det på nær-

meste hold i den europæiske union. Verdenssamfundet er i sit væsen anti-kristeligt – men det er det store flertal af vore politikere også – ja, det store flertal af vort folk – de ved det blot ikke.

Det er derfor en usigelig stor nåde imod os som folk og nation, at HERREN, Gud Den Almægtige, folkenes Herre, Danmarks Herre, ikke har givet os fuldstændig hen i verdenssamfundets magt. Vi er medlem af E.U. men med fire væsentlige forbehold, og er således ikke bundet til E.U., men *kan gøre os fri* ved den folkeafstemning, der snart vil finde sted, og hvor vi afgør, om de fire forbehold skal bortfalde eller opretholdes. Vælger vi at fastholde vore forbehold, er det ensbetydende med, at vi er på vej ud af verdenssamfundet. Dette beder mange af Guds børn om, når de går i forbøn for vort folk.

*

Verdenssamfundet under Anti-Krists herredømme bliver det sidste, korte kapitel af verdenshistorien. Det er vanskeligt at forestille sig, at det nye årtusinde bliver mange årtier gammelt.

Efterfølgelsen af vor Herre Jesus vil da vise sig at være den eneste åndelige kraft, Anti-Krist ikke kan underlægge sig.

Hvordan ruster vi os bedst til den forestående kamp? Måske ved at blive opmærksomme på, at vi alle står i fare for at erstatte sandheden med tolerancen, som er tidsåndens kærlighedsbegreb.

At være *tolerant* er at ophøre med at sige JA eller NEJ. Det er derfor stiltiende at acceptere alt.

At være *sanddru* er derimod at sige JA eller Nej – ikke farisæisk dømmende, men i kærlighed.

Det er i dag sværere end nogensinde, fordi vi som folk har reduceret Guds bud til noget relativt og har gjort tolerancen til ledestjernen – det er endda svært i kristenheden.

Ledestjernen er imidlertid *Guds ord* – det gamle ord, der altid er nyt, når Guds Ånd åbner det for os. Og ledestjernen i Guds ord er *vor Herre Jesus Kristus som korsfæstet*. Ved Hans kors falder al verdens visdom og magt sammen. Her begynder vi at fatte, at Hans tanker og veje er himmelhøjt over menneskenes. Her møder vi Guds hellighed og kærlighed i dens fylde.

Her bryder folkekirken og frikirkerne og alle vore egne kompromisser og metoder sammen, så der banes vej for Guds vilje og Guds veje og intet andet.

Her finder ingen på at sige: »Jeg gjorde mit bedste – jeg mente det godt!« – her modtager enhver Guds dom i *dens ubetingshæd* og dermed, *kun dermed* Hans nåde

i dens ubetingethed og kraft.

Her skilles stat og kirke – kød og Ånd – her går alle drømme om storhed til grunde – Han alene er stor!

Her lærer vi at bede af hele vort hjerte: »Ske din vilje, som i Himmelen således også på jorden; *komme dit rige!*«

Med den bøn på vort hjerte kan vi gå ind i det nye årtusinde med opløftet hovede: *Herren kommer snart!*

*

Hvad med vort folk i den korte tid, der er tilbage, inden vor Herre og Frelser åbenbarer sig i kraft og megen herlighed?

Vi tjener det bedst ved at være Jesu efterfølgere og dermed udskille os fra vort folk og udsætte os for dets vrede.

Som efterfølgere kan vi anråbe Herren om at skænke mange danskere omvendelsens gave – vi kan bede Ham sende den Ånd, der overbeviser om synd, om retfærdighed og om dom – vi kan bede Ham om at ydmyge de selvsikre og ophøje de ringe – og så langt vor tro rækker, kan vi anråbe Ham om den overvættens nåde: at holde vort folk uden for verdenssamfundet og knytte det nært til Israels folk, som vi i virkeligheden skylder alt, fordi frelsen udgår fra jøderne (Johs 4,22).

Vi kan altså bede om *velopdragenhed*

og *kultur* for vort arme uopdragne folk, som vi jo elsker – vel at mærke: *velopdragenhed* og *kultur* i *Guds øjne!*

*

Med dette på hjerte går vi ind i det nye årtusinde med bæven, bøn og beredvillighed, idet vi siger til hverandre: »Derfor, elskede brødre og søstre!

Vær faste, urokkelige,

altid rige i Herrens gerning!

I ved jo, at jeres møje er ikke forgæves i Herren« (1. Kor 15,38).